LITERATURĂ · MATERIAL ÎN PLUS PENTRU ESEU

Baltagul: trei mituri

Mihail Sadoveanu, 1930. Transhumanța (Miorița), Isis și Osiris, labirintul: ce spune fiecare mit, cum apare în roman, cu imagini, citate scurte și critici.

Un plus pentru eseu, nu o cerință

Nici programa, nici baremul nu cer miturile. Ele ajută la o judecată de valoare susținută de un critic, la o comparație între viziuni despre lume și la încadrarea romanului în „context european". În eseu, miturile întăresc reperele (tema, scenele comentate, elementele de structură); nu le înlocuiesc.

1. Mitul

Citiți povestea mitului, pe scurt.

2. Imaginile

În stânga, mitul; în dreapta, scena din Baltagul. Comparați pozițiile.

3. Dovezile

Tabelul: capitolul și un citat scurt din roman.

4. În eseu

Criticii și o propoziție gata de folosit.

Cum se leagă cele trei

LUMEA

Transhumanța

Lumea păstorilor și drumul turmelor: crima are loc pe acest drum, iar Vitoria îl reface.

SOȚIA

Isis și Osiris

Soția caută trupul soțului ucis, îl adună și îl îngroapă: moartea e urmată de renaștere.

DRUMUL

Labirintul

Firul semnelor duce spre un centru ascuns: râpa în care zace Lipan.

Cum s-a lucrat

- **Citatele din roman** au fost verificate în textul integral și sunt scurte (romanul este încă sub drepturi de autor). **Capitolele** sunt numerotate ca în edițiile obișnuite (I–XVI).
- **Criticii** sunt marcați: **citit** = citit direct; **prin X** = citat în articolul lui X. **Observație Lexiris** = o lectură proprie: în eseu se prezintă ca idee personală.
- **Imaginile** sunt ilustrații generate cu AI pentru Lexiris, după scenele din roman; detaliile vizuale (chipuri, haine) sunt interpretări, nu descrieri din text.

1. Transhumanța: Miorița, rescrisă ca dreptate

Mitul

Transhumanța este drumul de mii de ani al păstorilor: vara, turmele urcă la stânele din munte; iarna, coboară la câmpie și la bălți. Viața muntelui urmează acest ritm, legat de anotimpuri.

Miorița este balada acestui drum. Trei ciobani coboară cu turmele: un moldovean, un ungurean și un vrâncean. Ungureanul și vrânceanul se sfătuiesc să-l omoare pe moldovean, care are oi și câini mai mulți, „Pe l-apus de soare”. Mioara năzdrăvană îl previne și îl sfătuiește să-și cheme câinele „cel mai bărbătesc” și „cel mai frățesc”. Ciobanul nu se apără: își lasă testamentul (să fie îngropat lângă stână, cu fluierele la cap) și cere să i se spună mamei că s-a însurat cu o crăiasă, iar moartea lui devine o nuntă cu lumea.

Miorița: la apus, ungureanul și vrânceanul se sfătuiesc; mioara se întoarce spre ciobanul moldovean, ca să-l prevină și să-l sfătuiască să-și cheme câinele.

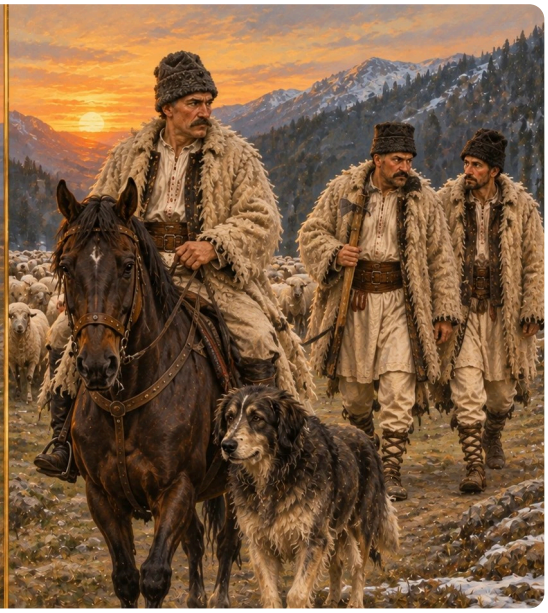

Baltagul: Lipan merge călare lângă turmă, cu câinele Lupu alături; în urma lui, Bogza (cu baltagul) și Cuțui, la asfințit, spre Stânișoara (cap. XVI, reconstituirea crimei).

Miorița: ciobanul primește moartea cu liniște, cu fluierul în mână și mioara lângă el. Resemnarea.

Baltagul: la praznic, Vitoria îl arată pe Bogza, Lupu sare la el, Gheorghiță ridică baltagul (cap. XVI). Dreptatea.

Transhumanța în roman

Motivul	Cap.	În roman (citat scurt)
Ritmul muntelui	I	„Cei mai vrednici întemeiază stâni în munte”; „Asupra iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele la iernat în bălți”; muntenul „are rădăcini la locul lui, ca şi bradul”.
Lipan, om al oieritului	I	„foarte priceput în meşteşugul oieritului. Stânile i-au fost bine rânduite”.
Turma la iernat	I	Gheorghiță „coborâse cu ciobanii, cu oile, cu asinii şi dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei”.
Crima, pe drumul turmei	X, XI	Oile cumpărate la Dorna sunt pornite „la vale, ca să le ducă la un iernatic” (X); un preot „a binecuvântat turma frumos, s-ajungă cu bine la iernatic şi-n primă vară să sporească” (XI).
Trei ciobani, doi îl ucid pe al treilea	XI, XVI	„La Sabasa fuseseră trei”, la Suha doar doi; mărturisirea lui Bogza: „ca să-i luăm oile”.
La apus, ca în baladă	XVI	Reconstituirea Vitoriei: „Era vremea în asfinţit” (în baladă: „Pe l-apus de soare”).
Câinele chemat	motto, XII–XVI	Motto-ul: „Stăpâne, stăpâne, / Mai cheamă şi-un câne” (la Alecsandri: „Îți cheamă și-un câine”; Sadoveanu l-a adaptat, probabil). În baladă, câinele e doar chemat; în roman, Lupu face ce n-a putut face în baladă: e găsit la Sabasa (XII), a păzit trupul și o duce pe Vitoria în râpă (XIII), îl apucă pe Bogza la praznic (XVI). Paleologu: câinele e ghidul sufletelor, „alias Anubis”.
Răsturnarea: fapta, nu resemnarea	VI, XV	„N-am să mai am hodină cum n-are pârâul Tarcăului”; mormânt creștin, nu lângă stână: „Să nu rămâie între lupi, să-l aduc între creştini.”
Ciclul reluat	XVI	Vitoria plănuiește „întoarcerea oilor către munți, unde avem tocmită păşunea de vară” și parastasul „cu carne de miel de la turma cea nouă”.

Criticii

- **G. Călinescu**, Istoria literaturii române (citit, ed. Minerva 1982, p. 629): „Cazul din Baltagul e, în punctul de plecare, acela din Moriţa”, dar scriitorul a depășit „cu mult această temă, mai mult lirică”. Despre drumul păstorilor: „Aici nu sînt drumuri, ci numai expediţii”; „mişcarea este milenară”. Îl numește „romanul mişcărilor milenare”.
- **Ov. S. Crohmălniceanu**, 1972 (prin Iudit Călinescu): ritmul vieții păstorești e dat de transhumanță, care urmează „marilor cicluri naturale, într-un echilibru perfect”; crima rupe acest echilibru, dreptatea îl reface.
- **Iudit Călinescu, 2023** (citit): din Moriţa, Sadoveanu preia „simbolul, structura epică, conflictul dintre cei trei ciobani”; accentul cade pe efortul pentru dreptate.
- **Monica Spiridon, 1982** (prin I. Călinescu): Sadoveanu prefera varianta de la Goiești, în care căutarea și interogarea ucigașilor au cea mai mare pondere.
- **Contraargument:** Aurel Martin, 1974 (prin I. Călinescu): Baltagul coboară „mai degrabă din baladele sociale şi eroice sau din basme decât din motivul mioritic”. Nicolae Manolescu, 2008 (prin Diac): pretextul mioritic „induce în eroare”.

În eseu

Unde: încadrarea (lumea tradițională, monografică), tema (drumul Vitoriei reface drumul turmei), elementele de structură (motto-ul, incipitul, finalul).

O propoziție: Pornind de la situația din Moriţa, romanul o răstoarnă: unde ciobanul baladei se resemnează, Vitoria caută, îngroapă și face dreptate, iar lumea transhumanței, o „mişcare milenară” (G. Călinescu), își reia ritmul.

2. Isis și Osiris: soția care adună trupul

Mitul

Mitul egiptean (după Plutarh, Despre Isis și Osiris): **Osiris** este ucis prin viclenie de fratele său, Seth, iar trupul îi este risipit. Soția lui, **Isis**, ajutată de fiul lor, **Horus**, și de **Anubis** (zeul cu cap de șacal, călăuza morților), îl caută, îi adună bucățile, îl înfășoară și îl readuce la viață. Osiris devine zeul care a murit și a înviat, stăpânul lumii morților: moartea e urmată de renaștere, ca natura după iarnă.

Mitul: pe malul Nilului, Isis adună trupul lui Osiris; lângă ea, Horus și Anubis.

Baltagul: în râpă, Vitoria adună osemintele lui Lipan; lângă ea, Gheorghiță (cu baltagul) și câinele Lupu (cap. XIII).

Mitul: Isis și Anubis îl așază pe Osiris, înfășurat, gata de renaștere.

Baltagul: Vitoria pune osemintele în sicriu „una câte una”, stropindu-le cu vin; pe raclă, lăvicerul negru și roș (cap. XV).

Isis și Osiris în roman

În mit	Cap.	În roman (citat scurt)
Soția pornește după soțul mort	VIII	Vitoria știe că e mort: „Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc”.
Coborârea după el	VI	„Dac-a intrat el pe celălalt tărâm, oi intra şi eu după dânsul.”
Ucigașul e un „frate”	XVI	Bogza și Cuțui sunt „prietini”; Vitoria apasă cuvântul la praznic. (Observație Lexiris)
Soarele sau apa	XI	Vitoria trebuie să afle „dacă Lipan s-a înălţat în soare, ori a curs pe-o apă”.
Adunarea trupului risipit	XIII, XV	„îi adună ciolanele”; „Căpăţâna era spartă de baltag”; la înmormântare îi pune bucățile în sicriu „una câte una”, stropindu-le cu vin.
Echipa: Isis, Horus, Anubis	XIII–XIV	Vitoria, Gheorghiță (care privegheză toată noaptea) și Lupu (care a păzit trupul și o duce în râpă).
Lumina lângă mort	XIV	„Vezi să nu se stingă lumina”; Gheorghiță veghează lângă oseminte.
Renașterea	XIV, XVI	În noaptea priveghiului, „viaţa tainică îşi întindea iar punţile peste prăpăstiile morţii”; la sfârșit, parastasele și „turma cea nouă”.

Criticii

- **Alexandru Paleologu**, Treptele lumii, 1978 (citit, pp. 102–117): căutarea Vitoriei „este povestea lui Isis în căutarea trupului desmembrat al lui Osiris”. „Echipa este completă, în Baltagul: Isis (Vitoria), Horus (Gheorghiţă), Anubis (cînele Lupu)” (p. 107). Poclada și „lăvicerul vrîstat negru și roș” sunt învelișul lui Osiris pentru reînviere; toporișca lui Anubis devine baltagul (p. 110).
- **Iudit Călinescu, 2023** (citit): modelul lui Paleologu este „unul dintre cele mai eficace, mai coerente şi mai aderente la text”; Isis, model de fidelitate conjugală, se apropie de Vitoria.
- **Monica Spiridon, 1982** (prin I. Călinescu): dispariția lui Lipan și „revenirea la lumină” urmează ciclul iarnă–primăvară; scenariul osiric e jucat „în regie mioritică”.
- **Contragreutate: Nicolae Manolescu**, Arca lui Noe, 2007 (prin Fărmuș): Vitoria „vine dinspre mit spre istorie”.

În eseu

Unde: tema (scena gropii, XIII, și scena înmormântării, XV, comentate), judecata de valoare din concluzie.

O propoziție: Sub povestea mioritică, Alexandru Paleologu descoperă mitul lui Isis: ca zeița egipteană, Vitoria caută trupul soțului ucis, îl adună „una câte una” și îl așază în pământ, iar moartea devine începutul unei noi ordini.

3. Labirintul: firul semnelor și centrul ascuns

Mitul

Mitul grec: în Creta, regele Minos îl închide pe **Minotaur**, jumătate om, jumătate taur, în labirintul construit de Dedal. Atena îi trimite tineri ca jertfă. **Tezeu** intră în labirint cu firul primit de la **Ariadna**, ucide monstrul în centru și iese urmând firul. Labirintul este drumul greu spre un centru ascuns și înapoi: o probă.

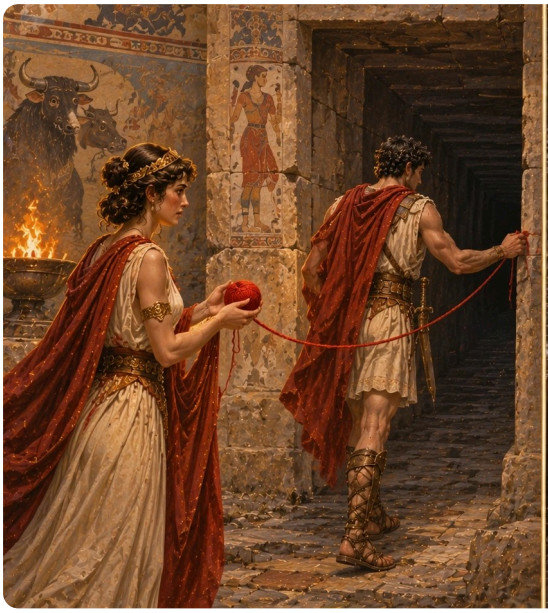

Mitul: Ariadna ține ghemul; Tezeu leagă firul la intrare și pășește în labirint.

Baltagul: Vitoria și Gheorghiță urcă pe drumul șerpuit al Stânișoarei, cu poduri de piatră și crâșme la cotituri (cap. XI).

Mitul: în centrul labirintului, Tezeu, cu sabia, în fața Minotaurului.

Baltagul: în râpa închisă, Lupu îi arată Vitoriei trupul acoperit; Gheorghiță coboară după ea (cap. XIII–XIV). În centru zace victima, nu monstrul.

Labirintul în roman

În mit	Cap.	În roman (citat scurt)
Firul ținut de o femeie	I	Romanul începe cu Vitoria torcând pe prispă: „Fusul se învârtea harnic, dar singur”. (Observație Lexiris)
Firul urmat prin labirint	X, XI	Speră că Dumnezeu îi va da „miros, să le-adulmec din urmă în urmă”; „urma se găsea din semn în semn, adică din crâşmă în crâşmă. Uneori părea că se stinge; dar pe urmă apărea mai încolo”.
Intrarea în necunoscut, căile întortocheate	XI	„o țară cu totul necunoscută”; „un drum şerpuit săpat în stâncă”; Stânişoara, „cu cale şerpuită şi cu punți de piatră peste prăpăstii”.
Întunericul, cheia	VI, XI	„locul acela de întuneric, care se cheamă Dorna”; „În întuneric, începea să i se facă lumină”; între Sabasa și Suha „trebuia să găsească ea cheia adevărului”.
Ghidul spre centru	XIII	Lupu o duce în râpă: „Coboară-te în râpă după câne”; „un pripor gol, fără cărare”.
Centrul închis	XIV	„cotlonul râpei”: „un loc aşa de strâmt, aşa de singuratic, aşa de dosit”; „Nu suia la nici o potecă”.
Ieșirea pe fir	XIV	Gheorghiță urcă noaptea „pe urmele maică-sa”; sus „i se părea că e mai puţin întuneric”.
Încâlceala de descurcat	XV	„Eu nu le încurc. Eu vreau să descurc”; „Toată alcătuirea încurcată din acel colț de la Suha”.
Monstrul-taur ucis cu securea	XVI	Bogza „mugi”, apoi iese pe ușă „mugind”; în „cotlonul şurii”, Gheorghiță îl lovește cu baltagul, iar Lupu îl apucă. (Observație Lexiris: ecoul Minotaurului.)

Atenție: comparația elevului

Nu am găsit niciun critic care să citească Baltagul prin labirint. Cel mai aproape: **A. A. Diac, 2019** (citit) leagă baltagul, topor cu două tăișuri, de securea minoică „labris”, simbol al contrariilor (viață și moarte), fără să pomenească labirintul. Se spune că „labirint” vine de la labrys („casa securii duble”): e o ipoteză, nu o dovadă. Limite: cuvântul „labirint” nu apare în roman, iar în centru zace victima, nu monstrul. În eseu, labirintul se prezintă ca idee personală.

În eseu

Unde: tema (drumul Vitoriei ca investigație) sau concluzia, ca judecată de valoare scurtă.

O propoziție: Drumul Vitoriei poate fi citit ca un labirint: ea urmează „din semn în semn” firul urmei până în centrul ascuns, râpa, iar monstrul, crima tăinuită, e scos la lumină abia la praznic.

Surse

Textele

- Mihail Sadoveanu, Baltagul (1930): text integral (PDF-ul Școlii Gropnița și o copie de pe archive.org, pentru verificarea citatelor și a capitolelor). Citatele sunt scurte.
- Miorița, varianta Alecsandri (culeasă de Alecu Russo, Soveja): ro.wikisource.org.

Critică (citită direct)

- G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, Minerva, 1982, p. 629.
- Alexandru Paleologu, Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu, Cartea Românească, 1978, pp. 102–117 (reproduse într-o antologie).
- Iudit Călinescu, „Mythical elements in the novel Baltagul", Journal of Romanian Literary Studies 34/2023, pp. 212–217.
- Alexandru Adrian Diac, „The symbolism of the road in Mihail Sadoveanu's The Hatchet", JRLS 19/2019.
- Ioan Fărmuș, „Feminitate transgresivă și travesti în Baltagul", Comunicare Interculturală și Literatură 26, 2 (2019), pp. 38–45.

Citate prin alți autori (necitite direct)

- Ov. S. Crohmălniceanu, 1972; Monica Spiridon, 1982; Aurel Martin, 1974: prin Iudit Călinescu, 2023.
- Nicolae Manolescu, Istoria critică, 2008, p. 584: prin Diac, 2019. Nicolae Manolescu, Arca lui Noe, 2007: prin Fărmuș, 2019.

Imaginile

- Ilustrații generate cu AI pentru Lexiris (noiembrie 2026), după scenele din roman și după mituri. Chipurile și hainele sunt interpretări.